

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора МУКАН Наталії Василівни про дисертацію ТУРЧИК Ірини Хосенівни «ШКІЛЬНИЙ СПОРТ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ США (XX – початок XXI ст.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

На початку XXI століття спостерігаємо процес глобалізації, що знайшов своє відображення в культурній, соціальній, економічній, політичній сферах життєдіяльності суспільства. Сьогодні людство активно послуговується тими перевагами, які пропонують нам інновації в різних галузях наукового знання. Проте основною проблемою все ж залишається людина, її здоров'я, а також психологічний, фізичний, економічний, соціальний добробут. Нині особлива роль відводиться школі, основне призначення якої вбачається у розвитку особистості кожного громадянина нашої країни, здатного реалізувати власний потенціал, що неможливо здійснити без формування активної життєвої позиції, в основу якої покладено загальнолюдські, суспільні, особистісні цінності.

Розглядаючи здоров'я людини як один із важливих чинників сталого розвитку суспільства, що впливає на якість життя кожної людини, сьогодні актуалізуються питання захисту навколишнього середовища, соціальної справедливості, відсутності проявів будь-якої дискримінації, культури ведення здорового способу життя тощо, а також засобів, чинників, форм і методів їх формування. У цьому контексті особливе значення відводиться фізичній культурі і шкільному спорту, що сприяють фізичному розвитку учнів, зміцненню їхнього здоров'я та профілактиці захворювань, а також застосовуються як дієві чинники соціалізації і формування ціннісних орієнтацій шкільної молоді.

Загальновідомо, що США – це країна, що характеризується значними здобутками у сфері освіти, а напрацювання американських педагогів заслуговують на увагу та аналізуються науковцями по всьому світу. Американські науковці та освітяни формують корпус експертів у різних міжнародних організаціях, що займаються студіюванням актуальних проблем сучасної освіти, а теорія і практика формування цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури та спорту знайшли своє відображення в американському шкільництві.

Дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методологічному рівні, вирізняється своєю змістовністю, оригінальністю, неординарністю та інформаційною насиченістю.

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного

педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 24 січня 2014 р.) та узгоджено на засіданні бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17 червня 2014 р.).

Складові цілісності роботи вбачаємо у виконанні глибокого теоретичного аналізу проблеми та впровадженні результатів дослідження у роботу низки інституцій.

2. *Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації*

Стратегію і тактику цілісного педагогічного дослідження обґрунтовано в авторській концепції дослідження. Як зазначає авторка, в основу концепції покладено ідеєю про феноменологічну сутність шкільного спорту в США, який розглядається як складна історико-педагогічна, теоретико-методологічна та науково-методична проблема. Прикметно, що систему шкільного спорту в США дисертантка розглядає крізь призму суспільно-політичних, соціально-економічних і культурно-освітніх детермінант та подає визначення як багатовимірного теоретичного конструкту педагогічної теорії і практики формування цінностей учнівської молоді. Концепція дослідження охоплює кілька рівнів.

Методологічний рівень концепції окреслює виконання дослідження на основі гуманістичних, антропологічних, синергетичних, феноменологічних, історичних, соціокультурних засад, а також актуалізації уваги на онтологічних, гносеологічних й аксіологічних аспектах зародження, становлення розвитку та трансформації шкільного спорту в США впродовж XX і на початку XXI ст.

Теоретичний рівень авторської концепції охоплює теорію та практику формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в США, що ґрунтуються на положеннях філософії, психології, педагогіки, методики фізичного виховання, сучасних теорій пізнання та розвитку особистості, наукових працях, присвячених компаративістиці й фізкультурній освіті, які уможливили визначення понять і категорій дослідження, теоретичне з'ясування сутності та змісту шкільного спорту, виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних та культурно-освітніх передумов і розроблення моделі системи функціонування шкільного спорту в США.

Технологічний рівень представлено критично-конструктивним аналізом генези становлення та функціонування системи шкільного спорту в США, що сприяло окресленню можливостей імплементації конструктивних ідей американського досвіду, визначенню перспективних напрямів розвитку системи шкільного спорту в Україні та розробці рекомендацій щодо їх

реалізації на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

До найбільш вагомих наукових результатів дисертаційного дослідження належать такі: визначення теоретико-методологічних засад та поняттєво-категоріального поля дослідження; висвітлення науково-теоретичних основ формування цінностей особистості засобами фізичної культури і спорту в світовому вимірі; характеристика становлення та розвитку системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США впродовж XX – на початку XXI ст.; з'ясування й обґрунтування організаційно-методичних засад формування цінностей американської молоді засобами шкільного спорту; розкриття шляхів формування в учнівської молоді США системи цінностей засобами шкільного спорту; визначення перспективних напрямів розвитку системи шкільного спорту в Україні та розробка рекомендацій щодо їх ефективної реалізації на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

3. *Нові факти, одержані здобувачем*

Для розв'язання окреслених завдань здобувачка застосувала інструментарій методології педагогіки, що дозволило їй уперше отримати найсуттєвіші наукові результати, які свідчать про розв'язання важливої наукової проблеми – здійснення комплексного наукового аналізу теорії та практики формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в США впродовж XX і на початку XXI ст., виокремлення кращих ідей й обґрунтування перспективних напрямів їх використання в сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти.

Науковий інтерес становить виконаний цілісний системний ретроспективний аналіз теорії та практики формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в США впродовж XX і на початку XXI ст., виокремлення позитивних ідей та обґрунтування перспективних напрямів їх використання в сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти.

Застосування відповідних методів дослідження уможливили *уточнення* змісту стрижневих понять «фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «спорт», «шкільний спорт», «внутрішньошкільний (інтрамуральний) спорт», «міжшкільний спорт», «позашкільні спортивні програми», «цінності» у річизняних і зарубіжних досліджень та запропоновано їх авторську інтерпретацію; *характеристику* історико-теоретичних детермінант й *визначення* етапів становлення, розвитку і трансформації системи фізкультурної освіти та шкільного спорту в США.

Важливе значення для подальшого розвитку освіти в Україні має *розроблення* моделі системи функціонування шкільного спорту в США та *з'ясування* особливостей внутрішньошкільного (забезпечення участі для всіх учнів, відсутність гендерної розмежованості та змагальності, спортивно-рекреаційний характер, велика кількість представлених видів спорту) і

міжшкільного (забезпечення участі для підготовлених учнів, інтенсивність, престижність, статусність, можливості спортивної професіоналізації та спрощеного вступу до закладів вищої освіти) спорту, а також спортивних позашкільних програм (забезпечення участі для усіх, хто бажає, привабливість, можливості для вдосконалення спортивних умінь, набуття життєвих навичок, профілактика асоціальної поведінки).

Вважаємо доцільними напрацювання дисертантки, що сприяли висвітленню організаційно-методичних засад формування цінностей учнівської молоді США засобами шкільного спорту; розкриттю шляхів (моделі, програми, ініціативи) формування в американських учнів системи цінностей засобами шкільного спорту; проведенню крос-культурного порівняння уявлень дорослих і підлітків із України та США щодо шкільного спорту та його впливу на формування цінностей учнівської молоді.

У результаті виконаного дослідження подальшого розвитку набули наукові положення про теорію і практику фізичного виховання і спорту; конструктивні ідеї гуманізації, демократизації, аксіологізації освітньо-виховного процесу; методичні поради щодо створення педагогічних умов формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту.

4. *Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації*

Результати аналізу змісту дисертації, автореферату та публікацій І. Х. Турчик свідчать про обґрунтованість і достовірність основних положень дисертаційної роботи та висновків, які зробила здобувачка. Аргументуємо цю тезу тим, що дисертацію вирізняє чіткий науковий апарат дослідження, зокрема обґрунтований вибір теми дослідження, об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, а також використання комплексу взаємопов'язаних методів дослідження.

Заслуговує на увагу проаналізована й упорядкована джерельна база, яка містить 747 найменувань, зокрема 584 – іноземними мовами, що дозволило здобувачці узагальнити напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, комплексно висвітлити проблему дослідження.

У дисертації подано повний цикл дослідження – від теоретичного аналізу проблеми до впровадження наукових результатів у практику 9 закладів освіти України, що підтверджується відповідними документами.

Дисертаційну роботу вирізняє послідовна структура. Висновки дослідження синхронізують кожному із завдань і забезпечуються відповідними структурними матеріалами.

Основні положення та результати дослідження достатньо висвітлено та апробовано на науково-практичних конференціях різного рівня.

5. *Значення отриманих автором результатів для науки і практики*

Теоретичне значення результатів дисертації полягає в уведенні до наукового обігу нових даних, ідей, джерел, нормативних документів, які

регулюють організаційно-методичні засади функціонування шкільного спорту, а також навчально-методичні матеріали (освітні програми, курікулами, підручники, посібники), що використовуються в освітньому процесі США; визначенні перспективних напрямів розвитку системи шкільного спорту в Україні.

Безперечно, заслуговують на увагу розроблені рекомендації щодо їх реалізації на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що за результатами проведеного дослідження імplementовано досвід США під час створення структури та добору змістових ліній освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» для Державного стандарту початкової загальної освіти (№ 75/5 від 05.02.2010 р.) та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (№ 491 від 27.05.2011р.), розроблення окремих положень Державного стандарту повної загальної середньої освіти (№ 898 від 30.09.2020 р.), обґрунтування компетентнісного потенціалу фізкультурної освітньої галузі початкової освіти у рамках реформи «Нова українська школа» (2016–2018 рр.). Результати дослідження також використовувалися під час укладання типових навчальних програм із фізичної культури для 5–9 класів (2007 р., 2011 р., 2017 р.) та 10–11 класів (2011 р., 2017 р.), де авторка була членом робочих груп Міністерства освіти і науки України.

Обґрунтовані та систематизовані у ході наукового пошуку основні наукові положення, емпіричні дані, висновки та рекомендації використані авторкою у закладах вищої освіти, зокрема, під час викладання теоретичних курсів і проведення семінарських занять з таких навчальних дисциплін, як «Історія фізичної культури», «Нові технології у фізичному вихованні», «Основи педагогіки здоров'я», «Теорія та методика фізичного виховання», «Державна освітня політика з питань здорового способу життя» для здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура).

За матеріалами дослідження розроблено й апробовано авторський навчально-методичний комплекс «Фізичне виховання і спорт у шкільній освіті за кордоном», який містить навчальну програму, тексти лекцій, методичні рекомендації до семінарських занять і самостійної роботи студентів (у співавторстві).

Систематизовані та дидактично інтерпретовані результати дослідження у вигляді теоретичних положень, висновків і рекомендацій сприятимуть ефективній організації шкільного спорту в закладах загальної середньої освіти. Матеріали дослідження можна використати у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників і фахівців із фізичної культури і спорту, а також із метою розроблення відповідного науково-методичного забезпечення та проведення подальших наукових розвідок у галузі шкільного спорту. Отримані впродовж дослідження відомості, фактологічні дані, науково-методичні матеріали, узагальнені та

систематизовані положення допоможуть при підготовці наукових праць теоретико-методологічного і навчально-методичного характеру.

Погоджуємося зі здобувачкою, що висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані викладачами та керівниками закладів вищої освіти при проєктуванні освітнього процесу з підготовки здобувачів спеціальностей 014 Середня освіта (Фізична культура) та 017 Фізична культура і спорт.

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Відповідно до логіки дисертаційної роботи та визначення наукового апарату розкриваються його основні положення. Передусім, позитивним у цьому плані вважаємо обраний здобувачкою підхід щодо комплексного ґрунтового аналізу поняттєво-категоріального апарату, визначення та характеристики методологічних підходів дослідження шкільного спорту як соціально-ціннісної системи, визначення цілей, завдань і змісту фізкультурної освіти, розкриття структури різноманітних моделей організації шкільного спорту в зарубіжних і вітчизняній системах загальної середньої освіти у першому розділі дисертації.

У другому розділі дисертації здобувачка зосередила увагу на з'ясуванні суспільно-політичних, соціально-економічних та культурно-освітніх передумов та чинників формування системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США на початку ХХ ст. Тут виокремлено основні історичні етапи функціонування й увиразнено особливості структурно-змістових трансформацій системи фізкультурної освіти і шкільного спорту в США впродовж ХХ на початку ХХІ ст.

Нам імпонують представлені Іриною Хосенівною у третьому розділі результати аналізу особливостей організації, змістового і методичного забезпечення структурних компонентів системи шкільного спорту в США.

Вважаємо виправдним та корисним для подальших порівняльних студій, так само як і для розвитку освіти в Україні, комплексний аналіз різноманітних джерел й спортивно-освітньої практики в США та визначення ролі і характеристику шляхів формування життєвих навичок, громадянських і родинних цінностей, підвищення рівня навчальних досягнень учнів засобами шкільного спорту, представлені у четвертому розділі.

Позитивно оцінюємо напрацювання авторки щодо крос-культурного порівняння уявлень дорослих та учнівської молоді в США і Україні щодо спорту, а також його цінностей, визначення перспективних напрямів розвитку системи шкільного спорту в Україні на основі імплементації американського досвіду, а також обґрунтування рекомендацій, які слід реалізувати на державно-територіальному, організаційно-управлінському та навчально-методичному рівнях.

Результати аналізу свідчать, що дисертаційна робота має чітку структуру, яка відповідає логіці визначених завдань, і складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження висловимо **зауваження, побажання та пропозиції**, врахування яких увиразнило б науковий рівень викладу матеріалу.

1. На наш погляд, у вступі до дисертаційної роботи варто було б поглибити обґрунтування авторського вибору США, як країни дослідження, адже загальновідомо, що власне шкільний спорт і фізична культура є важливою складовою у формуванні всебічно розвинутої особистості здобувачів освіти, і в цій країні їхньому розвитку приділяється значна увага на різних рівнях системи освіти.

2. Заслуговує на схвалення авторська концепція дослідження та методологія його виконання, представлена у першому підрозділі. Проте, оскільки йдеться про дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук, на наше переконання, варто було б представити схематичне зображення його науково-пошукової моделі, що, безсумнівно, збагатило б методологію загальної педагогіки, історії педагогіки, а також компаративних студій.

3. У четвертому підрозділі першого розділу авторка аналізує цілі, завдання і зміст фізичного виховання та спорту у досвіді низки країн, зокрема, Італії, Франції, Німеччини, Польщі, Японії, України тощо. На наш погляд, робота б виграла, якби здобувачка не тільки проаналізувала досвід вказаних країн, але й виконала порівняльний аналіз та зіставлення, провела паралелі, що дозволило б виокремити спільне і відмінне у цілях, завданнях і змісті фізичного виховання та спорту.

4. У третьому розділі, підрозділі 3.4 «Позашкільні спортивні програми як важлива складова розвитку фізичної активності та профілактики асоціальної поведінки учнів» авторка звертається до проблеми залучення шкільної молоді, що має проблеми психолого-соціального характеру. У зв'язку зі значними напрацюваннями США у теорії і практиці інклюзивної освіти варто було б приділити увагу питанню залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі у позашкільних спортивних програмах, зокрема тих, що мають проблеми фізичного чи психічного здоров'я.

5. Заслуговує на схвалення виконаний авторкою аналіз особливостей формування в учнівської молоді США системи цінностей засобами шкільного спорту, виконаний у четвертому розділі. Проте, на наше переконання, варто було б скористатися нормативними документами, розробленими американськими урядовцями, або рекомендаціями міжнародних освітніх організацій, та представити результати цього аналізу системно, наприклад, відповідно до трьох перспектив: життєві навички, навички грамотності, навички навчання тощо, а також цінності: особисті, соціальні, економічні, екологічні, національні тощо.

6. Вважаємо, що варто було б у додатках презентувати глосарій англomовних термінів з їх українським перекладом, що безсумнівно слугувало б вагомим доробком для подальших порівняльних студій.

Висловлені зауваження, побажання і дискусійні питання не заперечують позитивної оцінки наукового рівня дисертаційної роботи, яка вносить суттєвий вклад у розв'язання конкретної наукової проблеми.

Вважаємо, що теоретично і практично зорієнтована праця Турчик Ірини Хосенівни окреслює нові шляхи для формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в Україні, а також формує підґрунтя для подальшого студіювання багатьох актуалізованих у рецензованій дисертації проблем.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

1. Отже, рецензоване дисертаційне дослідження на тему «Шкільний спорт у теорії та практиці формування цінностей учнівської молоді США (XX – початок XXI ст.)» є самостійним завершеним, цілісним фундаментальним дослідженням актуальної проблеми – здійснення комплексного наукового аналізу теорії та практики формування цінностей учнівської молоді засобами шкільного спорту в США впродовж XX і на початку XXI ст., виокремлення кращих ідей й обґрунтування перспективних напрямів їх використання в сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти.

2. Визначена мета й сформульовані завдання дослідження розв'язані глибоко та доказово. Основні результати дослідження знайшли відображення у 61 публікаціях, з-поміж яких 1 монографія, 1 стаття у виданні, що індексується науково-метричною базою Scopus, 2 статті – Web of Science, 24 статті у фахових виданнях України (з них 10 – у виданнях, що індексуються міжнародною науково-метричною базою Index Copernicus), 7 статей у зарубіжних фахових періодичних виданнях, 5 програм з фізичної культури (рекомендованих МОНМС та МОН України), 23 публікації у збірниках наукових праць, педагогічних журналах, збірниках закордонних, міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, навчальних посібниках.

3. Виклад дисертаційного матеріалу вирізняється логічністю, послідовністю, науковою обґрунтованістю положень. Автореферат підготовлено відповідно до чинних вимог, його зміст відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи.

4. Дисертаційна робота, її актуальність, зміст, обсяг та наукова новизна, теоретична та практична значущість, обґрунтованість наукових положень, вірогідність висновків, використані методи дослідження, якість оформлення та повнота викладу відповідають вимогам МОН України, зокрема пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, вимогам, що ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора наук.

5. Її авторка – Турчик Ірина Хосенівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Н. В. Муқан

Підпис Муқан Н. В. засвідчую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

І. Б. Брилинський